

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 22 квітня 2026 року

Том 1

Одеса
2026

УДК 34:004:316.4(477)
С 70

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 23.04.2026 р.)*

За загальною редакцією академіка **С. В. Ківалова**

**С70 Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квітня 2026 р.) / заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2026. – Т. 1. – 704 с.
ISBN 978-617-8763-15-2**

Матеріали конференції узагальнюють результати наукових досліджень і практичних напрацювань учених, фахівців та представників професійних спільнот, виконаних в умовах воєнного часу та глибоких суспільних трансформацій.

У збірнику представлено широкий спектр наукових розвідок і практико-орієнтованих досліджень, що охоплюють актуальні проблеми публічного та приватного права, функціонування держави, судової та правоохоронної системи, а також трансформації суспільних процесів у цифрову епоху. Значну увагу приділено питанням адміністративного, фінансового, конституційного, міжнародного, морського та митного права, а також сучасним викликам у сфері кримінального права, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності.

Окремі наукові секції присвячені проблемам удосконалення судоустрою, діяльності прокуратури, адвокатури та інших правоохоронних органів, розвитку трудового права і права соціального забезпечення, а також реформуванню цивільного, господарського, земельного, екологічного та енергетичного права. Збірник відображає також міждисциплінарний характер сучасних досліджень, охоплюючи питання філософії права, світових соціально-політичних процесів, соціології та психології, економіки та підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. Важливе місце посідають дослідження у сфері інформаційних технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту та математичного моделювання як ключових чинників забезпечення національної безпеки.

Крім того, у збірнику висвітлено проблематику педагогіки, лінгвістики права, перекладознавства, журналістики, фізичної та військової підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти та практиків у галузях права, економіки, соціології, психології, політології, інформаційних технологій і суміжних дисциплін.

УДК 34:004:316.4(477)

Відповідальний за випуск професор **М. Р. Аракелян**

Матеріали видано в авторській редакції.

ISBN 978-617-8763-15-2

© НУ «Одеська юридична академія, 2026
© Автори статей, 2026

Hrebeniuk Dmytro

BETWEEN UNIVERSALISM AND FRAGMENTATION: THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS 225

Бугаєць Альона Сергіївна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА. 228

Бондарюк Ольга Олегівна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКРАДЕННЯ ДІТЕЙ У МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ. 230

Галат Владислав Ігорович

ЗАКОНОДАВЧА ЕВОЛЮЦІЯ СТАТТІ 25 КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО МІЖНАРОДНУ КУПІВЛЮ-ПРОДАЖ ТОВАРІВ: ВІД ПРОЄКТУ ДО СУЧАСНОГО ФОРМУЛЮВАННЯ 234

Жакун Маргарита Юріївна

ВОЄННА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ. 237

Івахненко Єлизавета Олександрівна

СТАНОВЛЕННЯ НОРМАТИВНИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У XIX – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ 241

Ковальчук Андрій Трохимович

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАГРОЗ 245

Омельченко Іван Ігорович

СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ. 248

Островерхий Олександр Олександрович

ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НАЙВИЩОГО КЕРІВНИЦТВА ДЕРЖАВИ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ У XXI СТОЛІТТІ 251

Раздорозний Герман Юрійович

УЧАСТЬ АДВОКАТІВ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ 253

Редченко Ярослав Олександрович

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ. 255

Ругало Богдан Андрійович

ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 259

Самойлюк Дмитро Геннадійович

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДОКАЗУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 262

Taylor Alla Valeriivna

UNIVERSAL PERIODIC REVIEW AS A MECHANISM FOR MONITORING HUMAN RIGHTS IN ISLAMIC STATES 265

Фасій Анастасія Володимирівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОГО ЛІКУВАННЯ В УМОВАХ ГУМАНІТАРНИХ КРИЗ: КОНВЕРГЕНЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ТА СТАНДАРТІВ ОХОРОНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я 268

Чернявський Марк Віталійович

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН ЯК НОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ. 272

Ciornii Inesa

ANTARCTICA, HUMAN RIGHTS AND INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY: UKRAINE'S LEGAL PERSPECTIVE FROM THE AKADEMIK VERNADSKY STATION 274

Фасій Анастасія Володимирівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри міжнародного та європейського права*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОГО ЛІКУВАННЯ В УМОВАХ ГУМАНІТАРНИХ КРИЗ: КОНВЕРГЕНЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ТА СТАНДАРТІВ ОХОРОНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Збройні конфлікти та гуманітарні кризи є одними із найбільш руйнівних чинників для психічного здоров'я населення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у постконфліктних зонах частка осіб із психічними розладами є суттєво вищою порівняно зі звичайними умовами: за оновленими оцінками, близько 22% населення у країнах, що пережили конфлікт, мають психічні розлади, причому приблизно 9% – помірні або тяжкі форми, що значно перевищує глобальні середні показники [1, с. 242]. Масштабність психічних наслідків гуманітарних криз зіштовхується, однак, з правовою невизначеністю: міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) містить лише розрізнені норми, що стосуються охорони психічного здоров'я, тоді як галузеві стандарти у сфері психіатричного права формувалися передусім у мирний час і без урахування специфіки збройного конфлікту. Результатом є нормативна прогалина, заповнення якої є нагальним теоретичним та практичним завданням.

Актуальність теми підсилюється повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, яке спричинило масштабну гуманітарну катастрофу і поставило перед вітчизняною правовою системою проблеми, що раніше мали переважно теоретичний характер. Мільйони переміщених осіб, сотні тисяч ветеранів з психічними травмами, населення тимчасово окупованих і деокупованих територій – все це вимагає осмислення правових засад надання психіатричної допомоги, у тому числі у примусовій формі, в умовах гуманітарної кризи.

Вихідною нормативною основою правового регулювання у аналізованій сфері є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них. Стаття 3, спільна для всіх чотирьох Конвенцій, яка застосовується у тому числі до неміжнародних збройних конфліктів, забороняє жорстоке поводження та медичні або наукові експерименти над особами, що не беруть активної участі у бойових діях [2]. Глава четверта Женевської конвенції про захист цивільного населення 1949 року у статтях 91 і 92 покладає на окупаційну владу обов'язок підтримувати медичні заклади на окупованих територіях. Стаття 56 Конвенції зобов'язує Окупаційна держава зобов'язана забезпечувати функціонування системи охорони здоров'я на окупованій території, зокрема підтримувати діяльність медичних установ, вживати профілактичних і протиепідемічних заходів, а також гарантувати можливість медичному персоналу виконувати свої обов'язки. У разі необхідності вона повинна визнавати новостворені медичні заклади та персонал

і, реалізуючи заходи у сфері охорони здоров'я, враховувати моральні та етичні особливості місцевого населення [2].

Додатковий протокол I 1977 року розширює ці положення: стаття 11 встановлює абсолютну заборону піддавати осіб, що перебувають під владою протилежної сторони, будь-яким медичним процедурам, які не вимагаються станом їхнього здоров'я і суперечать загальноновизнаним медичним стандартам. Показово, що ця норма сформульована як абсолютна: жодні військова необхідність чи обставини гуманітарної кризи не можуть слугувати виправданням для її порушення. Коментар МККЧ до цієї статті підкреслює, що поняття «загальноновизнані медичні стандарти» має динамічний характер і включає сучасні стандарти психіатричної допомоги [3].

Поряд з нормами МГП у сфері гуманітарних криз застосовуються міжнародні стандарти у галузі прав людини. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року у статті 7 забороняє катування та жорстоке поводження, поширюючи цю заборону на медичні чи наукові досліді без згоди особи. Стаття 9 гарантує право на свободу і особисту недоторканність, що обмежує можливість примусової госпіталізації навіть в умовах надзвичайного стану [4]. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю 2006 року, стаття 25 якої присвячена охороні здоров'я, забороняє дискримінацію осіб з інвалідністю у сфері медичної допомоги та вимагає забезпечення їхньої інформованої згоди на лікування. Стаття 14 встановлює, що особи з інвалідністю не можуть бути позбавлені свободи на підставі наявності інвалідності [5].

Виникає закономірне питання про співвідношення зазначених стандартів у ситуаціях збройного конфлікту, де держави нерідко вдаються до відступу від прав людини на підставі статті 4 Пакту. Центральним правовим питанням є питання про обсяг і умови правомірності такого лікування. Традиційно міжнародні стандарти психіатричного права – насамперед Принципи ООН захисту осіб з психічними захворюваннями 1991 року та Рекомендація Rec(2004)10 Комітету міністрів Ради Європи – встановлюють три кумулятивні умови правомірності примусової госпіталізації: наявність підтвердженого медично тяжкого психічного розладу; наявність реальної небезпеки для особи або оточуючих; вичерпання менш обмежувальних альтернатив [6]. У ситуаціях гуманітарних криз виконання цих умов об'єктивно ускладнюється: медичні ресурси обмежені, кваліфікований медичний персонал може бути евакуйований або недоступний, традиційні заклади зруйновані або перепрофільовані.

Виникає, таким чином, питання про допустимість «аварійних» стандартів примусового лікування – спрощених процедур і критеріїв, адаптованих до умов гуманітарної кризи. У доктрині з цього приводу висловлюються полярні позиції. Прихильники жорсткого підходу наполягають на незмінності стандартів прав людини навіть в умовах кризи, посиляючись на те, що саме у ситуаціях збройного конфлікту ризик зловживань найвищий, а особи з психічними розладами є осо-

бливо вразливими. Прихильники гнучкого підходу вказують, що механічне перенесення мирних стандартів у контекст гуманітарної кризи може призвести до відмови від надання необхідної допомоги та погіршення стану пацієнтів [7, с.18].

На нашу думку, доречним є диференційований підхід, який розрізняє два виміри примусового психіатричного лікування: матеріально-правовий (умови правомірності) та процесуально-правовий (порядок прийняття та оскарження рішень). Стосовно матеріально-правових умов стандарти прав людини мають зберігати свою силу в повному обсязі – спрощення критеріїв тяжкості розладу або небезпеки є неприпустимим. Натомість у сфері процесуальних гарантій певна адаптація є можливою та виправданою: строки судового контролю можуть бути подовжені, форма судового засідання може бути спрощена, вимоги до документування – пом'якшені за умови обов'язкового подальшого відновлення документації. Такий підхід відповідає загальній логіці МГП, яке визнає реалії збройного конфлікту, не відмовляючись від гуманістичних засад.

Ключовим питанням конвергенції МГП та стандартів охорони психічного здоров'я є визначення суб'єктів відповідальності за надання психіатричної допомоги в умовах гуманітарної кризи. Міжнародне гуманітарне право встановлює обов'язки сторін конфлікту щодо осіб, які перебувають під їх фактичним контролем.

Самостійної уваги заслуговує проблематика примусового лікування комбатантів та військовополонених. Стаття 13 Женевської конвенції забороняє будь-які медичні дії щодо військовополонених, які не диктуються станом їхнього здоров'я. Стаття 30 встановлює, що військовополонені повинні отримувати медичну допомогу відповідно до їхнього стану. Однак, що розуміти під «станом здоров'я», який потребує психіатричного лікування в примусовій формі, – питання, яке ні самі Конвенції, ні їхні Коментарі не розкривають з необхідною повнотою. Практика держав у цій сфері є вкрай непослідовною: ряд держав розглядає бойовий психічний розлад як підставу для примусової психіатричної госпіталізації військовополонених, інші – надають лише добровільну допомогу, посилаючись на принцип самовизначення [8].

Системний аналіз нормативної бази дозволяє виявити принаймні три ключові точки конвергенції МГП та стандартів охорони психічного здоров'я. По-перше, принцип гуманного поводження, що пронизує як МГП (стаття 3, спільна для Женевських конвенцій), так і стандарти у сфері права на психіатричне здоров'я (Принцип 1 Принципів ООН 1991 року), встановлює мінімальний незнижуваний стандарт ставлення до осіб з психічними розладами в будь-яких умовах. По-друге, заборона медичних дій без виправдання їх терапевтичною необхідністю, закріплена у статті 11 Протоколу I, кореспондує зі стандартом «найменш обмежувального альтернативного лікування», що є засадничим. По-третє, принцип недискримінації – один з наріжних каменів МГП – повністю відповідає антидискримінаційним вимогам Конвенції про права осіб з інвалідністю та загальним стандартам у сфері психічного здоров'я.

Проведений аналіз свідчить про те, що правове регулювання примусового психіатричного лікування в умовах гуманітарних криз є сферою нормативної недостатності та значної теоретичної неоднорідності. Водночас міжнародне гуманітарне право та стандарти охорони психічного здоров'я демонструють потенціал до узгодження підходів, зокрема через конвергенцію принципів гуманного поводження, терапевтичної необхідності та недискримінації, що відкриває перспективи формування більш цілісної та збалансованої моделі правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Charlson F., van Ommeren M., Flaxman A., Cornett J., Whiteford H., Saxena S. New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet*. 2019. Vol. 394. No. 10194. P. 240–248. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6657025/>
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
3. Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. ICRC, Geneva, 1987. URL: https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/llmlp/Commentary_GC_Protocols/Commentary_GC_Protocols.pdf
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#n533
6. Коротенко А. Специфіка юридичного захисту психічно хворих. URL: <http://upa-psychiatry.org.ua/articles/ZahystPsychichHvoryh.pdf>
7. Gostin L. O., Sirleaf M. V. S., Friedman E. A. Global Health Law: Legal Foundations for Social Justice in Public Health. *University of Maryland Francis King Carey School of Law Legal Studies Research Paper*. 2020. № 18. 22 p.
8. Fleck D. The Handbook of International Humanitarian Law. Oxford University Press, 2013. URL: <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/historical-development-of-IHL.pdf>

Ключові слова: право на психічне здоров'я, міжнародне гуманітарне право, гуманітарні кризи, збройний конфлікт, права людини, міжнародно-правові стандарти.

Key words: right to mental health, international humanitarian law, humanitarian crises, armed conflict, human rights, international legal standards.